

COMEORAREA LUI ȘTEFAN CEL MARE ÎN JUDEȚUL MUSCEL ÎN IULIE 1904*

N. ADĂNILOAIE**

Cronicarul Grigore Ureche, referindu-se la glorioasele fapte de arme ale lui Ștefan cel Mare și la trecerea în eternitate (la 2 iulie 1504) a ilustrului voievod scria, cu evlavie, următoarele: "Îngropat-au pre Ștefan Vodă în mănăstirea Putna cu multă jale și plângerea tuturor locuitorilor țării, că plângeau toți ca după un părinte al lor, că cunoșteau toți că li se duce mult bine și apărare. Că după moartea lui îi ziceau Sfântul Ștefan Vodă, nu pentru suflet, că este în mâna lui Dumnezeu, că el încă a fost om cu păcate, ci pentru lucrurile sale vitejești, carele nimene din Domni, nici mai înainte, nici după aceia nu l-au ajuns"¹.

În adevăr, cârmuind cu înțelepciune și vrednicie destinele Moldovei timp de aproape jumătate de veac (1457-1504), Ștefan cel Mare a ridicat prestigiul țării la un nivel ce nu l-a mai avut niciodată, iar strălucitele victorii prin care a stăvilit înaintarea armatelor otomane, având un răsunet deosebit în Europa, au făcut ca regii Ungariei și Poloniei, senioria Veneției, papa de la Roma și mulți cronicari străini să-l elogieze pe viteazul voievod român considerându-l apărătorul și eroul creștinătății. Papa de la Roma, Sixt al IV-lea, numindu-l pe Ștefan drept "Atletul lui Hristos", preciza că numele lui se afla "pe buzele tuturor". Iar cronicarul polonez Jan Dlugosz - contemporan cu Ștefan - , scriind că domnul Moldovei este "cel dintâi dintre principii lumii care a repurtat o victorie atât de strălucită împotriva turcilor", îl considera "cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii, și, mai ales, cinstea de comandant împotriva turcilor, cu sfatul, înțelegerea și hotărârea tuturor creștinilor". Și cronicarul Matei Miechowski - tot contemporan cu voievodul român - arăta că natura l-a înzestrat pe Ștefan "cu toate darurile"; "Viteaz, drept, prevăzător, isteț, biruitor al tuturor dușmanilor", precizând că acesta a biruit nu numai pe turci, ci și "pe toți regii învecinați"². Toate acestea reliefează dimensiunea europeană a dom-

---

* Comunicare prezentată la Sesiunea științifică a Muzeului municipal din Câmpulung-Muscel, în ziua de 30 septembrie 2004.

** Profesor univ. dr. pensionar.

1. Grigore Ureche, *Domnii Țării Moldovei*, București, 1896, p. 64.

2. N. Orghidan, *Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare*, Craiova, 1915, p. 16-19 și 36-37; vezi și N. Adăniloaiie, *Independența națională a României*, Editura Academiei, București, 1986, p. 18-21.

niei lui Ștefan cel Mare când Moldova - după cum sublinia și ilustrul voievod - devenise "o poartă a creștinătății".

Istoria faptelor mărețe săvârșite de Ștefan în lunga și glorioasă sa domnie (când a câștigat 34 de bătălii împotriva dușmanilor) nu stă scrisă numai în cronici, ci și pe zidurile celor 44 de biserici și mănăstiri, ridicate din porunca lui în întreaga Moldovă, spre a aduce slavă lui Dumnezeu pentru că a mântuit țara de dușmani. Aceste fapte au trecut din gură în gură, din generație în generație, intrând în legende, povestiri, cântece și poezii populare, toate preamărind pe viteazul voievod.

În 1904, când s-au împlinit 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, Spiru Haret - cel mai strălucit ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor pe care l-a avut România - a inițiat comemorarea personalității viteazului domnitor prin organizarea de serbări în toate școlile din țară. Aceste serbări comemorative, pe plan național, erau menite să înflăcăreze pe toți românii, să aducă fiori de patriotism în toate inimile, să pomenească și să venereze, cu adâncă evlavie, amintirea marelui erou și a căpitanilor săi, care s-au jertfit pentru apărarea gliei strămoșești. Astfel, la 25 februarie 1904, Haret dă o decizie prin care anunță că în ziua de 2 iulie "memoria marelui Domn va fi sărbătorită de toate școlile din țară, cu toată pompa cuvenită. În fiecare oraș, la ora 9 dimineața, se va oficia o panahidă (parastas), în care se va face pomenirea lui Ștefan Vodă, a căpitani lor și ostașilor lui, căzuți în luptele pentru apărarea și întregirea pământului strămoșesc. Toate școlile din oraș, cu profesorii și școlarii lor și cu drapelele lor, vor asista la această panahidă", care se va oficia "de preferință pe una din piețele sau în una din grădinile orașului, care să prezinte destul spațiu pentru ca să încapă toate școlile. După terminarea panahidei, se vor ține cuvântări de către profesori, școlari și alte persoane, iar corurile școlilor vor executa bucăți patriotice". În școlile rurale parastasul pentru "pomenirea marelui Ștefan" și serbările comemorative se vor organiza duminică 4 iulie, după care se va face și distribuția premiilor elevilor ce s-au distins la învățătură, preciza decizia lui Haret³.

Amănuntele ceremoniei, cuvântările și tot programul serbărilor comemorative sau fixat de către comitetele ce s-au format, în fiecare oraș, din directorii școlilor primare și secundare, comitete completate pe parcurs și cu reprezentanții autorităților locale civile și militare. După inspirația membrilor acestor comitete și după posibilitățile financiare ale comunelor urbane și județelor, serbările din 2 iulie au avut mai mare sau mai mică amploare. În București, Iași, Dorohoi, Botoșani și în alte orașe s-au organizat și "cortegii istorice" formate din

3. Arhivele Naționale București, fond Min. Cultelor și Instrucțiunii Publice (în continuare M.C.I.P.) dosar 499/1904, f. 3-4.

boieri, curteni, călăreți, buciumași și plăieși moldoveni, îmbrăcați în costumele epocii și având asupra lor amele vremii: arcuri, tolbe cu săgeți, sulite, halebarde, arbaletе, "ghioage nestrujite" etc. cu care au defilat pe străzi, aplaudați de mulțime⁴.

Să ne oprim puțin la serbarea comemorativă de la București, din 2 iulie 1904 care a avut în Piața Victoriei, în prezența principelui Ferdinand, a primului ministru D.A. Sturdza, a miniștrilor Ionel Brătianu și Spiru Haret și a autorităților civile, militare și ecleziastice. Au participat toți ofițerii din garnizoana București și câte un detașament din cele trei arme, cu dreapel și muzică, toți profesorii și institutorii din Capitală, precum și studenții și elevii școlilor secundare și primare. După oficierea slujbei religioase s-a desfășurat un bogat program artistic, cu cântece și recitări ale elevilor și cuvântări patriotice, toate reliefând vitejia lui Ștefan și a oștenilor săi. A urmat defilarea armatei, a studenților, a elevilor și apoi a cortegiului istoric.

Cortegiul istoric reprezenta intrarea lui Ștefan cel Mare în Suceava, în aprilie 1457, însoțit de Vlad Țepeș. În fruntea alaiului erau buciumașii, surlarii și trâmbițașii, apoi steagul lui Ștefan cel Mare înconjurat de garda de onoare, grupul domnesc: Ștefan, călare (pe un cal cu "valtrapuri fâlfâitoare"), cu corană aurită și haine de ceremonie, ținând în mână sceptrul Moldovei; alături Vlad Țepeș, tot călare, "cu căciulă cu mărgăritare", ținând sceptrul Munteniei. Ei erau urmași de sfetnicii domniei, sfatul boierilor mari, pârcălabi, aprozi și 15 cete de viteji în costume moldovenești, purtând scuturi, arcuri după gât, tolbe cu săgeți, arbaletе ori sulite, halebarde ori paloșe. Pe străzi defilarea - mai ales cortegiul istoric - a stârnit "o admirație unanimă" și "aplauze frenetice", consemnau documentele de arhivă și ziarele vremii⁵.

Referindu-se la măreția serbării de la 2 iulie 1904, N. Iorga, martor ocular, relatează că "mii de oameni erau strânși laolaltă" încă de la ceasurile 8 dimineața. "Calea Victoriei, strada Buzești, aleele și șoselele vecine erau pline de valurile mulțimii ce venea să vadă și să simtă", cu entuziasm, "firea cu totul deosebită a acestei serbări, cum nu mai fusese niciodată și cum se va vedea iarăși... peste o sută de ani la 2004, când se va împlini de la moartea lui Ștefan o jumătate de mileniu. Și cine știe ce împrejurări vor fi atunci, care va fi icoana țării și poporului nostru!"⁶. Din păcate - o spun cu regret - prezicerile lui N. Iorga nu s-au adeverit decât parțial. E adevărat că icoana țării s-a mai întregit, dar bucureștenii n-au putut vedea anul acesta o serbare ca cea din iulie 1904, deoarece ministerul actual al instrucțiunii publice n-a avut astfel de preocupări,

4. *Ibidem*, p. 33-34.

5. *Ibidem*, f. 90; vezi și "Voința Națională" din 4 iulie 1904.

6. N. Iorga, *Pomenirea lui Ștefan cel Mare*, București, 1905, p. 28-29.

subestimând, totodată, și rolul istoriei naționale în educația patriotică a tinerețului.

Importante au fost și cuvântările rostite la 2 iulie 1904, la serbarea de la București, pătrunse de o adâncă vibrație națională. Astfel, Ion Bogdan, decanul Facultății de Litere, arăta că "Ștefan a fost mare prin faptele războiului, dar a fost și mai mare prin faptele păcii: el și-a apărat țara cu vitejie și a cânnuit-o cu dreptate și înțelepciune", dând moldovenilor "încredere în puterea lor. Astăzi duhul lui Ștefan cel Mare și Sfânt plutește asupra noastră a tuturor; el ne înalță inimile și ne întărește nădejdea în viitor. Poporul care a dat naștere lui Ștefan e vrednic să aibă alți Ștefani, cari, desăvârșind opera celui dintâi, să ducă neamul nostru mereu înainte, spre îndeplinirea misiunii lui istorice"⁷. Impresionantă și însuflețitoare a fost și cuvântarea lui Spiru Haret, ministrul instrucțiunii publice, care a subliniat că Ștefan a fost "cel mai mare dintre oamenii mari care au ilustrat trecutul neamului românesc. Amintirea marelui Domn a rămas vie în sufletul românilor și ne ștearsă va rămâne pentru totdeauna... Români, uniți în gânduri și simțiri, viteji ca-n vremurile lui, înțelepți și hotărâți, vor ști să-și apere moșia cum a apărat-o și el. Fie ca această zi mare, când inimile tuturor românilor bat împreună, însuflețite de amintirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, să fie legătura care să ne unească pe toți în același gând de iubire de țară și de sacrificiu pentru gloria și tăria ei"⁸.

Spiru Haret - precum se știe - a fost, în pragul veacului XX, inițiatorul mișcării pentru redeşeptarea conștiinței naționale, pentru dezvoltarea sentimentelor patriotice la elevi și studenți. El cerea cadrelor didactice ca prin serbări școlare și conferințe patriotice să-i facă pe elevi să prețuiască evenimentele importante "ale istoriei noastre" și personalitățile mari din trecut, să-i convingă că ei sunt urmașii eroilor care au luptat vărsându-și sângele pentru a apăra și conserva această țară, iar exemplul lor să le fie pildă⁹. Pe această linie, el a organizat și comemorarea lui Ștefan cel Mare în 1904. Cuvântarea lui la serbarea din Piața Victoriei a constituit un exemplu elocvent. Urmând indicațiile lui Haret, subalternii lui: revizorii școlarii profesorii secundari au organizat serbări și au ținut conferințe înflăcărâte în majoritatea orașelor din țară. Unii au mers chiar mai departe, proiectând, în mod concret, realizarea unor aspirații naționale pe care Haret, în mod oficial, nu le putea rosti în public. Excelează în acest sens revizorul școlar al jud. Muscel și profesorul Al. Mușatescu de la gim-

7. *Ibidem*, p. 39-41.

8. *Ibidem*, p. 49-50.

9. N. Adăniloiaie, *Învățătorii - luminători ai satelor*, Editura Fundației Culturale "D. Bolintineanu", București, 2002, p. 166-167.

naziul din Câmpulung. În mod concret, în cuvântările lor din 2 iulie 1904 ei au legat comemorarea lui Ștefan cel Mare de necesitatea înfăptuirii unității național-statale românești.

În județul Muscel serbările comemorative au avut loc în ziua de 2 iulie 1904 în orașul Câmpulung pentru școlile urbane și la 4 iulie (duminică), în celelalte comune, pentru școlile rurale.

La Câmpulung aceste serbări s-au deschis la ora 8 dimineața în fiecare școală prin cuvântări ale institutorilor asupra însemnătății zilei de 2 iulie și a domniei lui Ștefan cel Mare. La ora 9 institutorii, profesorii și autoritățile au luat parte la serviciul divin al liturghiei în catedrala orașului, după care toți participanții s-au deplasat în grădina publică unde - arată documentele - "era locul pregătit pentru serbare" și unde se adunaseră toți elevii din oraș și un numeros public. Aici s-a oficiat panahida de pomenire pentru Ștefan cel Mare și oștenii săi. Apoi, conform programului stabilit, au urmat mai multe coruri școlare executate de elevi sub conducerea prof I. Sibianu, intercalate de recitări și cuvântări patriotice. Cuvântările au fost rostite de primarul orașului Câmpulung, D. Micescu, de revizorul școlar al județului Muscel, Grigore Teodosiu și de căpitanul Ștefan Costescu; ultimul vorbind despre oaste a de țară a lui Ștefan cel Mare: călăreți și pedestriime, despre armele folosite și despre măestria, adică tactica ingenioasă, prin care ilustrul voievod își conducea oștirea spre victorie¹⁰. Corul elevilor a executat: *Cântecul lui Ștefan cel Mare*, după versurile lui V. Alecsandri puse pe muzică de Gavril Muzicescu, *Dulce Bucovină*, tot după versurile lui V. Alecsandri, dar puse pe muzică de talentatul revizor Gr. Teodosiu, *Mama lui Ștefan cel Mare*, de D. Bolintineanu, și *Deșteaptă-te Române*. Elevii au recitat în final fragmente din poemul *Dumbrava Roșie* de V. Alecsandri. Prima parte a serbării s-a încheiat prin defilarea elevilor și a "numerosului public prin fața monumentului lui Radu Negru"¹¹.

La ora 14 serbarea a continuat cu solemnitatea distribuirii premiilor elevilor-silitori ai tuturor școlilor din oraș. Înainte de înmânarea acestor premii corul elevilor a executat *Imnul Regal* și *Imnul vânătorilor*. Apoi, prefectul de Muscel, I. A. Dobrovici, a ținut o cuvântare despre faptele pilduitoare ale lui Ștefan cel Mare¹². Despre domnia lui Ștefan a vorbit și un elev de la Școala normală "Carol I" din localitate. Tot atunci o cuvântare înflăcărată a ținut și Alexandru Mușatescu profesor de română la Gimnaziul "Dinicu Golescu", tatăl viitorului scriitor Tudor Mușatescu. În septembrie 1904 acest profesor a fost transferat

10. Arhivele Naționale București, fond..M.C.I.P., dosar 140/1904, f. 80-82.

11. *Ibidem*, f. 68-75.

12. *Ibidem*, f. 85-87.

la Școala normală unde, pe lângă limba română, a predat elevilor și economia politică¹³. Seara, la ora 21 programul serbării comemorative din 2 iulie s-a încheiat prin procesiunea de retragere cu torțe.

Asupra cuvântării profesorului Al. Mușatescu vom reveni după ce vom reliefa și vom reda câteva câteva fragmente semnificative din impresionanta cuvântare rostită de revizorul școlar Grigore Teodosiu în grădina publică din Câmpulung, în prima parte a serbării comemorative. Astfel, revizorul sublina că a venit "ziua mult așteptată... când pomenim cu cinste amintirea străbunului voievod Ștefan cel Mare și Sfânt și a vitejilor lui căpitani și oșteni". Ne împlinim o nobilă datorie "aceea de a plăti întregul tribut sufletesc acestor eroi și viteji ai Moldovei" care, "cu sabia în mână și cu credința neclintită în puterea lor și în Dumnezeu, s-au luptat ca niște lei și au murit pentru ceea ce un popor are mai scump: moșia, legea și limba". Istoria faptelor lui Ștefan, "fală a țării noastre", s-a transmis din gură în gură, din generație în generație ca o mărturie că oamenii cei mari ai națiilor nu mor niciodată din sufletul poporului, uimit de virtuțile lor. Ștefan a fost pentru popor izvorul vitejiei sale, inclusiv a biruințelor de la Plevna. Istoria faptelor lui Ștefan dăinuiește și în mintea fraților noștri înstrăinați, inclusiv din Bucovina, unde atâtea amintiri prețioase din trecutul nostru se află, și pe care poporul o plânge. Dar - accentua revizorul - "Poporul crede că Bucovina se va întrupa iarăși cu țara noastră când Ștefan va scoate afară din mormânt vârful săbiei sale...și atunci n-are să mai fie hotar nemțesc între Bucovina și România... Odată cu admirația noastră pentru acest erou se naște în noi mândria națională...Se naște în sufletele noastre speranța că vitejia lui a trecut în noi, strănepoții lui... Câte doruri nu zac ascunse în sânul nostru și cum mai suspinăm noi pentru trunchierile ce a suferit pe vremuri scumpa noastră patrie". Nu vom putea da uitării Bucovina, Basarabia și celelalte teritorii românești. Însuflețiți "de cel mai cald patriotism, să pornim cu toții în șiruri strănse spre realizarea idealului urmărit de străbuni și lăsat cu limbă de moarte urmașilor: unirea tuturor românilor și ridicarea cât mai sus a României"¹⁴.

Revizorul de Muscel, influențat se pare de șeful său ierarhic, ministrul Spiru Haret - care, de altfel, ținuse și el o cuvântare însuflețitoare la serbarea de la București își îndeplinea o datorie patriotică, aceea de a atrage atenția autorităților locale, orașenilor și elevilor asupra necesității unității național-statale românești.

Pe aceeași linie se înscrie și cuvântarea profesorului Al. Mușatescu care a evidențiat personalitatea lui Ștefan cel Mare și faima numelui său, slăvit la

13. *Ibidem*, dosar 98/1904, f. 3.

14. *Ibidem*, dosar 140/1904, f. 78-79.

curțile europene și la cetatea eternă (Roma). "Dacă cultul strămoșilor glorioși și proslăvirea vitejilor neamului" - arăta Mușatescu - se practică cu atâta sfințenie la națiunile mari și bogate, "cu atât mai mult practica acestui cult se impune la noi românii, care suntem un popor mic și avem încă revendicări de făcut spre a putea să ajungem odată la întregirea neamului românesc, la unirea tuturor românilor cumh izbutit Mihai Viteazul pentru un moment și cum a dorit Ștefan cel Mare"¹⁵.

În încheiere se cuvine să menționăm că duminică, 4 iulie 1904, s-a comemorat împlinirea a 400 de ani de la trecerea în eternitate a lui Ștefan cel Mare la toate școlile rurale din jud. Muscel. În fiecare comună, după terminarea liturghiei la biserică, s-a mers "în procesiune" la locul destinat mai dinainte pentru serbare, unde s-a făcut mai întâi parastasul pentru Ștefan cel Mare și oștenii săi, apoi au urmat cântece, recitări, piese teatrale cu cuprins istoric și cuvântări patriotice despre faptele ilustrului voievod. În final, s-au împărțit premiile pentru elevii ce s-au distins la învățătură. Documentele atestă că și în ziua de 4 iulie serbările comemorative, desfășurate în comunele județului Muscel, s-au făcut cu solemnitatea cuvenită, "producând o frumoasă și mișcătoare impresie asupra sătenilor" - după cum precizează revizorul școlar¹⁶.

---

15. *Ibidem*, f. 88.

16. *Ibidem*, f. 67.